

CSERNOCH JÁNOS

EGYHÁZ ÉS HÁBORÚ.

Az egyház hivatása nem az államok kormányzása, nem a nemzetközi jogviszonyok rendezése, hanem a halhatatlan emberi léleknek elvezetése örök céljához. Mikor azért az egyháznak álláspontját vázolom a háború tárgyában, előre kell bocsátanom, hogy a háború jogi, nem vallásos kérdés, amelynek megítélése csak a vallásos és erkölcsi elvekkel való vonatkozásaiban tartozik az egyház illetékességébe. Előadásom tehát arról szól, megengedhetőnek tartja-e az egyház hittani és erkölcsi szempontból a háborút s miképpen illeszti bele az erkölcsi világrendbe.

Az evangéliumban a háborúról elvi kijelentést nem olvasunk. Krisztus Urunk nem foglalkozott politikai, államjogi és nemzetközi kérdésekkel, csak az emberi élet alapjait és célját érintő igazságokat hirdette. Mikor az adófizetés kötelességéről kérdést intéztek hozzá, annyit válaszolt: «Adjátok meg a császárnak, ami a császáré és az Istennek, ami az Istené». Ebben a nyilatkozatban befoglaltatik az összes polgári kötelességeknek és erényeknek ^{fe} erkölcsi elismerése, amelyeket a természetjog ró reánk. A háborút nem tiltotta. Az ószövetséget megerősítette és megpecsételte, amely pedig igen sok háborúnak igazságosságát elismeri. A pogány századosnak hitét megdicsérte, szolgáját meggyógyította, mikor ez hitvallásában elismerte, hogy az Üdvözítő oly biztossággal parancsol a természetnek, mint ő a katonáinak. Nem tiltotta neki a katonai szolgálatot, amint előfutára, keresztelő Szent-János a bűnbánatra jelentkező vitézeket sem kötelezte élethivatásuk megváltoztatására, hanem csak megparancsolta: senkivel se erőszakoskodjatok és elégedjete meg zsoldotokkal. (Luk. 3, 14.) Az a mondása az Urnak: «Mindazok, akik fegyvert fognak, fegyver által vesznek el», világosan csak azt jelenti, hogy aki igazságtalanul támad meg mást, méltó büntetését el fogja venni.

Az evangélium ajánlja a szelídséget, a türelmet, a hősiés béketűrést, «Ne álljatok ellen a gonosznak. Aki megüti jobborcádat, fordítsd neki a másikat is.» (Máté 5, 39.) De ez csak tanács, amely az önvédelem jogát kétségbe nem vonja, hanem föltételezi. Az önvédelem jogunk, sőt bizonyos körülmények között kötelességünk. Különösen akkor, mikor a sértés nemcsak minket, hanem mások érdekeit is érinti.

A háborút, mint az emberi életnek egyik jelenségét tehát az evangélium is megemlíti s elismeri, hogy az bizonyos feltételek mellett igazságos lehet. Háborúnak nevezzük két vagy több önálló államnak harci állapotát. A háború tehát állapot s nem az ellenségeskedésnek egyszerű ténye. S itt a külső háborúról – egyes államok között – beszélünk, nem a lázadásról vagy a polgárháborúról.

Az ilyen háború az egyház tanítása szerint megengedett annyiban és akkor, amennyiben és amikor azt a szükség parancsolja. A háborút tehát a szükségesség igazolja. Ha valamely államnak joga van a főnnálláshoz, területi épségének megóvásához s mindazon javaknak birtokához és elvezetéséhez, amelyek az állami célok eléréséhez megkívántatnak, akkor joga van azokat az eszközöket is igénybe venni, amelyek a jogok érvényesítéséhez szükségesek. A külső érvényesítés, a kényszerítő hatalom nem tartozik ugyan a jognak lényegéhez, a társadalmi rendnek mégis lényeges követelménye, hogy a jog az élet valóságában a tiszta és erkölcsi jelentőségen kívül tényleg érvényesüljön is. Az államon belül a fizikai és erkölcsi személyek jogainak végrehajtásáról rendszeren gondoskodva van. De ha az állami jogrend valahol annyira hiányos, hogy a világos és el nem vitatható jogot végre nem hajtja, vagy nem védi: ott a természetjog tanítása szerint az önvédelmet meg kell engedni. Viszont, amikor a legjobban rendezett állam sem tud jogvédelmet nyújtani, a hirtelen erőszakos támadás esetében, az állami pozitív jogszabályok is elismerik az önvédelem jogosságát, mert a

természetjog világosan tanúsítja a mi lelkiismeretünk előtt, hogy a jogvédelemhez szükséges eszközökhöz szabad nyúlni. Ami pedig az államon belül az egyesekről áll, az áll az államokról is. Hiába beszélünk az államok jogairól, lia a nemzetközi érintkezés folyamán felmerülő jogtalan támadások ellen a védelem eszközei rendelkezésükre nem állanak. Az állami hatalom birtokosai kötelesek az állam jogait megvédeni és érvényesíteni s fontos okok nélkül fel nem adhatják azokat, mert közös javakról van szó. Már pedig, ha az államfőnek nemcsak joga, hanem kötelessége is az állami jogok védelme és érvényesítése: akkor más eszközök híján a fizikai kényszer, a harc, az erőszak az erkölcsileg megengedett módja a jogvédelemnek. S az egyes államok szuverenitásából folyik, hogy a hatásos jogvédelem és érvényesítés más államokkal szemben végeredményben csak a fegyveres erőszak lehet, mert politikailag független államok egymás fölöttilletékes bírót el nem ismernek, *Ubi iudicia deficiunt, incipit bellum.* (Grotius 1. c. 1. 2. cap. 1. §. 2. u. i.) Ahol lehetetlenné vált az ügy elbírálása, ott kezdődik a háború.

A történelem folyamán sok kísérlet történt, hogy a háború megakadályozására nemzetközi fórumot állítsanak fel. Az egyház mindig rokonszenvezett ezzel a törekvéssel s a maga részéről szívesen kínálta közreműködését. Amint a benne élő erkölcsi erőknek a társadalomba és az államok jogrendjébe való átültetése által a háború borzalmait az idők folyamán enyhítette, úgy érvényesítette befolyását abban az irányban is, hogy a háborút lehetőleg megakadályozza és fölöslegessé tegye.

«Ha elfogulatlan szemmel figyeljük a keresztény államok fejlődését a VII. századtól a XIII. századig s abban az egyháznak szerepét, úgy lehetetlen észre nem vennünk az egyháznak azt a célját, hogy Európa keresztény államait egy nagy népcsaláddá nevelje, mely fölött a római pápa, mint az egész kereszténység atyja és a római császár, mint a világi fejedelmek legelseje bizonyos nemzetközi hatalmat gyakoroljanak s így az államok közötti viszályokat, valamint az államoknak belső vitás ügyeit, mint nemzetközi békebírák megítélik s így a külső harcot vagy a bomlasztó polgárháborút megakadályozzák. A pápának ez a nagy törekvése és ennek nyomán elért példátlan világi hatalma nem volt az egyházi primátusnak lényeges következménye, hanem tisztára a történeti összetevőknek eredője. Nem személyes ambíció, jogosulatlan hatalmi törekvés vezette a pápákat, hanem a legnemesebb cél: a világbéke.

«A fejlődő államok hálásak voltak az egyház jótéteményeiért. Önként nyújtották az egyháznak a világi hatalmat s az egyház feje a kedvező helyzetben hivatásos kötelességének tartotta a világhatalom és vele a világbéke megalapítását. Ilyen nagy gondolat mindenestre méltó volt az egyház fejeihez, S ha a mostani kor fia kritizálja a középkor nagy pápáinak tetteit, fontolja meg, hogy azok évszázadokkal ezelőtt megoldani akartak egy kérdést, amely a nagy keresztény világhatalom eszméjének bukása óta mindinkább bonyolultabb lett és amelyet még ma sem sikerült megoldani.

A nemzetközi szerződés alapján fölállítandó béke-bíróság talán éppen manap áll legmesszebb a megvalósulástól. Pedig a világbéke utáni vágy eltörölhetetlenül él az emberek szívében. A béke az emberiség normális állapota, a boldogság és a teremtő munka előfeltétele. *Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas*, mondja szent Ágoston. A békét akarnunk kell. Törekvésünk célja csak a béke lehet., A háborút a szükség hozza ránk s csak azért viseljük, mert másként nem tudunk tisztos békét szerezni. Ez a gondolat felvétetett az egyház törvénykönyvébe. *Bellare non voluntatis, sed necessitatis est*, olvassuk Gratian kódexében (C. 3. C. XXIII. q. 1.) Nem az akarat, hanem a szükség diktálja a háborút. A háború igazságos oka nem lehet tehát tisztán a hódítás vágya, a hegemonia vagy politikai szupremacia elérése, hanem csak a szó szoros értelmében vett jogvédelem, vagy kétségtelen jogoknak érvényesítése. S megelégedéssel kell konstatálnunk, hogy az egyháznak ez a felfogása utat tört magának s a mostani háborúban ez a felfogás jut kifejezésre. Ügy Ő csász. és kir. Fölségének proklamációjában, mint a német birodalom császáranak trónbeszédében

olvassuk, hogy a háborút világos jogsérelmek kényszerítették ránk, s csak azért fogunk fegyvert, hogy a hazánk integritása ellen irányuló támadásokat visszaverjük és igazságtalan hatalmi törekvéseknek útját álljuk.

Az egyház kötelességévé teszi az államfőknek, hogy a háború megkezdése előtt az ellenséges állammal a sérelmeket közöljék, elégtételt követeljenek s így módot és alkalmat nyújtsanak a békés megegyezésre. Mindez megtörtént a mostani háború előtt. Őfelsége kormánya még egy utolsó kísérletet tett, hogy békés eszközökkel érje el a célt s komoly figyelmeztetéssel megfordulásra bírja Szerbiát. Szerbia visszautasította a kormány mérsékelt és igazságos kívánságait s megtagadta azon kötelességek teljesítését, amelyek népek és államok békés együttélésének természetes és szükséges alapjai. Azért a fegyveres elintézés kellett választani. Őfelsége a nagy elhatározás egész horderejének és a Mindenható előtti felelősségének tudatában, miután mindent megfontolt és meggondolt, nyugodt lelkiismerettel lépett a kötelesség útjára.

A világtörténelem alig mutathat fel okmányt, amely egy háborúnak keletkezését oly világosan és meghatóan igazolná, ^mint Őfelsége proklamációja. Azért fogadta azt a monarchia mindkét állama lángoló lelkesedéssel s azért viszi a nép példátlan áldozatkészséggel a haza oltárára életet és mindenét. A természetes igazságérzék sugallja mindenkinek, hogy a háború elkerülhetetlen szükséggé vált/és azért tiszta lelkiismerettel nyúlhatunk fegyverhez.

Vannak a békének idealista barátai és a háborúnak elvi ellenségei, akik a mostani jogrendben sem ismerik el a háborút, mint a szükség törvényét. Különösen az egyházat okolják, hogy a háború a keresztény korszakban megmaradhatott, noha az a keresztény erényeknek legnagyobb ellensége valóságos kigúnyolása az isteni béke, a nagylelkű és megbocsátó felebaráti szeretet....vallásának. Ezek a lágyszívű s nem kemény értelmű idealisták elfelejtik, hogy szabadakaratú emberek a legjobb nevelés mellett sem nevelődnek valamennyien olyan jellemké, amelyek az erkölcs törvényeit minden körülmények között megtartják. Mindig akadnak, akik vakmerő gonoszsággal áthágják az erkölcsszabályokat. Bír az egyház a szeretet törvényét az egyes nemzeteken túl az egész emberiségre kiterjesztette s mindenkivel szemben megparancsolta a jog és erkölcs szabályainak tiszteletét, mégis akadtak a nemzetek és államok vezetői között mindig olyanok, akik más államok jogait nem respektálták ezért a kereszténységet felelőssé tenni nem lehet, mert minden vallás csak a saját tanításáért, a saját eszméiért, azoknak következetes gyakorlati megvalósításáért felelős, nem pedig azoknak megszegéséért. Ha a kereszténység elvei nem volnának alkalmasak a világbéke megteremtésére, ekkor volna az egyház felelős a háborúért. De abban már csak az emberi gyarlóság a hibás, hogy a békét az erkölcsszabályok ellenére megbontják. Evvel a gyarlósággal számolni kell és kérlelhetetlenül alkalmazni kell az eszközöket, amelyek az erkölcsi és jogrend megsértőit megbüntetik és az erkölcsi rend egyensúlyát helyreállítják. Ilyen eszköz a nemzetközi jogrend megbolygatóival szemben a háború. S mint ilyen eszköz, ugyancsak nem gúnyja az a kereszténységnek, mert éppen a kereszténység követeli és sürgeti az erkölcsi világrendnek, mint az emberiség boldogsága egyedül biztos alapjának, szigorú megvédését.

A keresztény szeretet nem üres érzélgés és gyáva megbocsátás, hanem a felebarát javának hatásos előmozdítása. Az igazi szeretet szigorú és hősies, tud sebezni és büntetni, hogy a romlottat javítsa és az éretlent megnevelje s mindenkit jóakaratúvá tegyen a földön, mert a béke csak a jóakaratúak között lehetséges, hozzá csak a jóakaratúaknak van joguk. Nem ellenkezik ezzel a keresztény szeretettel a háború, amely az ellenséget bele akarja kényszeríteni az erkölcsi világrendbe, őt az igazságtalan cselekvések szabadságában megakadályozni s neki az egészséges béke föltételeit biztosítani. A keresztény világnézet nem tűrheti, hogy a gonosztevő sikerrel és szabadon üzhesse gázságait s így a büntetlenség révén a gonoszság még fokozódjék, hanem kíméletlen megtorlást követel az ártatlanok és a bűnös

érdekében.

Nem igaz tehát, hogy a háború a keresztény világnézettel összeférhetetlen. Beleilleszkedik a keresztény erkölcsi igazságszolgáltatás rendszerébe. Nem mint örvendetes, kívánatos jelenség ugyan, hanem mint megtorlás, fájdalmas javítás, keserű megpróbáltatás, kegyetlen szükség. *Belligerare malis videtur félicitas, bonis nécessitas* (S. Aug. De Civ. Dei 4, 15). Csak a romlott ember lelheti örömét a harcban, a jólelkű megadással fogadja, megnyugszik benne. S a megnyugvásnak a szükségességen kívül más okai is vannak. Mert bármily fájdalmas sebeket üt, bármekkora veszteségeket okoz a háború, mégis megvan a vigasztaló, felemelő, biztosító hatása is, mint minden csapásnak és szenvedésnek.

A háború gigantikus erővel megrázza a lelkeket s a hatalmas rengések folytán megnyílnak az emberi léleknek titokzatos mélységei. Az erők nagy megfeszülésében megnyilvánulnak az embernek legelrejtettebb gondolatai, emberi mivoltunk őseredeti és legtermészetesebb ösztönei, amelyeket a mindennapi élet, a felületes műveltség már sűrű rétegekkel borított be. Fölszakad az a meleg belső szeretet az Úr Isten iránt, amely minden ember szívének mélyén él, mikor egy szempillantás alatt látjuk, hogy minden összeomlik körülöttünk, csak az Úr virraszt még szeretettel fölöttünk. Fölszabadulnak a vallásos érzelmek, mint a vízforrások a sziklás hegyekből, megrepesz-tik az előítéletek kemény gránitját és vigasztalást öntenek mindenfelé. Megindulással látjuk a katonák százezreit, amint az élet és halál választóján férfias komolysággal magukba szállnak, Istennel megbékülnek s lelkiismeretük nyugalalmát megszerezve, hősi elszántsággal sietnek a harcmezőre, a harc után a sebek fájdalmát büszke önérzettel viselik. Látjuk a haza minden gyermekét a templomokban buzgó imádsággal ajkán a királyért, a hazáért, a küzdő hősökért, a győzelemért.

Ahol azelőtt, a szenvedélyek, a gyűlölet és a versengés harca folyt, ott az igazi élet-halál harca kitörésekor béke és összetartozás lett. Megszűntek a politikai pártviszályok, az osztálygyűlölet, a nemzetiségi súrlódás és a gazdasági verseny. Mindenki testvérnek érzi magát e hazában, amelynek most mindnyájan szerető és áldozatkész fiai vagyunk. Amit a béke évszázados munkája nem tudott elérni, azt az egységet megteremtette egy csapásra a háború. Meglepődve nézünk egymásra s azt tapasztaljuk, hogy tulajdonképpen csak a háború óta vart béke s nem volt igazi béke a harc előtt. Megismertük egymást a veszélynek pillanatában s megtanultuk egymást becsülni. A külső látszat alól föltűntek az igazi értékek. Tapasztaltuk, mennyi erkölcsi erő lakik a mi népünkben, mennyi tiszta lelkesedés a hazáért és a királyért, mily csodás bátorság az ifjúságban, irgalom és áldozatkészség a honleányokban.

A kultúra magában rejti az elpuhulás és eléréz kiesedés veszedelmét. Most a háború megrendítő nélkülözések és szenvedések elé állít, hogy Visszatérjünk az egyszerűség, a józan takarékoság, mértékletesség és a kemény férfiasság erényeihez. A hosszú béke sokakban nevelte az élethez és élvezethez való gyáva ragaszkodást, s az életönzés felburjánzottatta a házasság szentsége, a gyermek élete elleni bűnöket. Azt láttuk, hogy már nálunk is sokan az életnek azt az országútját járták, amely Parisba vezet. Egyes vidékeken már mi is többször hallottuk a temetői harangok szomorú hangját, mint a dajkáknak vidám bölcsői danáját. Most a háború véres kézzel széttepi a bűnös önzés gyökereit, a hősök ezreiben mutatja be a halál kérhetetlenségét és nemességét s figyelmeztet a kötelességre: az élet nem a legfőbb javunk, azt nagylelkűen kell feláldoznunk szent és örök érdekekért.

Az egyház, amely az örök élethez viszonyítva mutatja be földi kincseink értékét, nagy segítséget nyer. A háborúnak tanításában, ebben a komor, megrázó oktatásban, amely a földi értékek viszonylagosságát oly rikító színekben mutatja be. A Béke lassú ütemben tulajdonképpen ugyanazt az oktatást adja az elmúlás néma ajkával, de a háború hangosan beszél, ágyúdörgéssel, kürtök riadásával beszél.

S az egyház úgy érzi, hogy mivel a komoly valóságot az emberek előtt el nem hallgatta s a háború komor beszédéhez: a katonákat hozzászoktatta; mivel az elmúlás mögött az örök élet valóságára folyton rámutatott: nevelte a katonákban a halált megvető bátorságot,

megkönnyítette nekik az elválást e földtől, megenyhíti szenvedéseiket a kórágyon. Az egyház útmutatásával megtalálja a haldokló és szenvedő katona a tekintetet az ég felé, reményeinek örök hazája felé. Ez a vigasztalás marad az egyetlen valódi érték, mert életért csak szebb és jobb étellel lehet jutalmazni. Az egyház szívből kívánja a háború befejezését, a békét, de ameddig igazságos harcunk tart, minden lelki és anyagi erejét % harcnak sikeréért áldozza.

Bellum geritur, út pax acquiratur. A háborút azért viseljük, hogy tartós és tisztességes békét nyerjünk. Valamennyien a hazában szívünk mélyéig meg vagyunk győződve a mi harcunk igazságáról és azért rendíthetetlen bennünk a győzelem reménye. A keresztes háborúk hangulata száll meg minket. «Az Isten akarja» a mi jelszavunk. Oly elszántak vagyunk, mint az Isten akaratának végrehajtói. Az eljövendő béke nagyobb és boldogabb hazában talál minket. Minden tényező szent kötelességének tartja, hogy ezt a boldogabb hazát majd erejéhez mérten szolgálja. Az egyház le akarja fogni a háborúban fölszabadult nagy erkölcsi erőket s azokat mind meg nem fogyatkozott mértékben átvinni a béke munkájába. A magyar egyház ezeréves történelmünk viharai alatt megszilárdult szeretettel ragaszkodik a magyar hazához s szeretetét – ha lehet – csak fokozta ez az új vihar, mely most tombol fölöttünk. A háború után a mi hazánk is tágabb látókört nyer. Nagyobb szerepet játszik a nemzetközi viszonylatokban. Új piacok nyílnak meg előtte a Balkánon és a barátságos török birodalom területén. S a magyar hazának expanzív fejlődésében fogja a világegyház megmutatni az ő háláját a lovagias és a szabadságot tisztelő magyarság iránt. Boldog öröme volna a magyar egyháznak, ha a szerencsés győzelmek után az ő papjai és küldöttei, mint más nemzetek papjai, pionírjai lehetnek a mi hazánknak a külföldön a lelki kötelék útján. Adja Isten, hogy az egyház ezt a szolgálatot megtehesse, mert ez a magyar nemzet legfényesebb korszakának feltámadását jelentené.